

A KÖLTŐ ÉS HADVEZÉR ZRÍNYI MIKLÓS CSÁKTORNyai EMLÉKMŰVE

A XVII. századi magyar irodalom és hadtörténet kiemelkedő alakja, a költő, politikus és hadvezér Zrínyi Miklós (1620–1664) az akkor Zala vármegyéhez tartozó Csáktornyan,¹ a hatalmas Zrínyi-birtokhálózat központjában született.² Mindenekelőtt katonának vallotta magát, jelentős hadi sikerei mellett írói és költői munkásságát kevésbé érezte fontosnak. Legjelentősebb irodalmi műve a tizenöt énekből álló hősi eposz, a *Szigeti veszedelem*. Prózái és költői művei mellett hadtudományi munkássága is kiemelkedő jelentőségű.³ „Zrínyi egy személyben misztikus, égi víziókhöz kapcsolt lélek, mint századának legnagyobb költője – és ugyanakkor magyar földön legkiválóbb képviselője annak a Machiavellin nevelt reálpolitikai gyakorlatiasságnak, amely a század vezérearisztokratáinak, Wallensteinnek, Orániai Vilmosnak, Bethlen Gábornak a tetteit irányította” – jellemezte bravúrosan Szerb Antal.⁴ Zrínyi széleslátókörű, európai színvonalú műveltségére Klaniczay Tibor is rámutatott átfogó igényű monográfiájában.⁵ Hadvezéri tehetségét bizonyította az 1664 elején folytatott sikeres téli hadjárata, és ennek során az eszéki híd felégetése. Ennek elismeréséül Zrínyi Miklósnak a korszak egyik leg-rangosabb kitüntetését, az Aranygyapjas Rendet adományozta IV. Fülöp spanyol király. (A kitüntetéséről szóló írásbeli értesítést még megkapta Zrínyi, de annak ünnepélyes átvételét tragikus, hirtelen halála megakadályozta).⁶

Zrínyi Miklós emléke évszázadok során sem halványult el Magyarországon. Szülőföldjén, a Muraközben a sajtóban már 1885-ben,⁷ majd 1893-ban⁸ felvetették a köztéri Zrínyi-szobor hiányát Csáktornyan. A felhívásnak azonban ekkor nagy fogamatja nem lehetett, mivel 1901-ben szobor helyett csupán emléktábla állítását tervezték közadakozásból a csáktornyai vár falára.⁹

Az anyagi támogatások ekkor viszont olyan mértékben növekedtek, hogy emléktábla helyett emlékmű állítása került előtérbe. Már 1902 márciusában elég pénz gyűlt össze, így megalakult az emlékmű végrehajtó bizottsága, és hozzá lehetett látni az emlékmű érdemi megvalósításához.¹⁰ Szakmai véleményt az Országos Képzőművészeti Tanács adott, amelyben olyan neves személyek kaptak helyet, mint Stróbl Alajos (1856–1926) szobrászművész és Schulek Frigyes (1841–1919) építész.¹¹ 1902 májusában már arról adott hírt a napi sajtó, hogy Margitai József (1854–1934) kezdeményezésére Csáktornyan állíta-

¹ Ma Čakovec, Horvátország.

² Hausner 2018. 7–10. o.

³ Perjés 1957.; Bene 2016b. 28. o.

⁴ Szerb 1992. 129. o.

⁵ Klaniczay 1964.

⁶ Martí 2014. 17–18. o.

⁷ Ujváry 1885. 1. o.

⁸ Schwarz 1893. 1. o.

⁹ Margitai 1901. 1. o.

¹⁰ Zágorec-Csuka 2003. 23. o.

¹¹ Margitai 1904. 3–4. o.; Zágorec-Csuka 2003. 24. o.

nak emlékművet Zrínyi Miklós tiszteletére.¹² Margitai a Muraköz magyar kulturális életének egyik vezéralakja, a csáktornyai tanítóképző igazgatója, a magyar és horvát nyelven megjelenő *Muravidék* című újság főszerkesztője volt.¹³ Számos kulturális kezdeményezés és mozgalom fűződött nevéhez a Muraközben.

A Zrínyi-emlékmű elkészítésére a megbízást Szász Gyula (1850–1904) szobrászművész kapta, az építészeti terveket pedig Árkay Aladár¹⁴ (1868–1932) készítette.¹⁵ Az emlékmű haraszi kőből faragott, nyolc méter magas oszlop, a tetején bronzból öntött turulmadár, kiterjesztett szárnyakkal. Karmai közt kardot és lantot tart. Az oszlop alsó részén egy méter átmérőjű, kör alakú síkban¹⁶ bronzból öntött dombormű, Zrínyi szembe néző mellképével. Bár egy 1997-ben kiadott ikonográfia Elias Wiedemann metszetét jelölte meg alapforrásként,¹⁷ de Tüskés Anna művészettörténész meggyőzően mutatott rá, hogy a csáktornyai dombormű több XVII. századi ábrázolás motívumát ötvözi a haj- és ruhaviselet tekintetében.¹⁸

Ráadásul feltételezhető, hogy nem is a képi ábrázolások között kell keresni a portré előképét. Szász Gyula a mintázás során alapvetően eltért a XVII. századi grafikai és festészeti ábrázolásoktól, nem profilból, hanem szemből ábrázolta Zrínyit. A művész plasztikája tehát kevésbé rokonítható a Zrínyit ábrázoló korabeli ábrázolásokkal. Ugyanakkor érezhetően támaszkodott Izsó Miklósnak (1831–1875) 1869-ben carrarai fehér márványból faragott – ma a Magyar Nemzeti Múzeum díszlépcsőházában látható – ikonikus Zrínyi-mellszobrára,¹⁹ amelyet Izsó korabeli metszetek alapján készített.²⁰ A hasonlóság nem a véletlen műve, hiszen az 1870-es években Szász Gyula évekig dolgozott Izsó műtermében.²¹ Ráadásul Izsó Miklós halála után az özvegy engedélyével az eredeti minták alapján több Izsó-alkotásnak készítette el gipsz változatát,²² többek között a Zrínyi-mellszoborról is (ezek közül több ma közgyűjteményben található).²³ Így szinte kezében lehetett a portré. Gyorsan le kell szögezni: szó nincs a plagizálásnak még az árnyékaról sem. Szász önálló, saját alkotást hozott létre domborművén. A Csáktornyan látható portré a korábban megszokott ábrázolásoknál kissé hosszabb hajjal, díszes magyar ruhában, bal vállán az Izsó által mintázott kacagány helyett vállszalaggal ábrázolta Zrínyit. A vállszalag ez esetben nem kitüntetésre utal, hanem korabeli viseletet idéz. (Két XVII. századi angol metszeten is hasonló, vállszalagos viseletben ábrázolták Zrínyit.²⁴) Összességében megállapítható, hogy Szász Gyula domborművén a hajviselet és az öltözet érezhetően eltér Izsó művétől. Egyedül az arcvonások megfogalmazása esetében érzékelhető a hason-

¹² Zrínyi-szobor Csáktornyan. *Magyarország*, IX. (1902. május 4.) 8. o.

¹³ *Színnyei* 1902. 560–561. o.

¹⁴ Árkay Aladár családnevét a Zrínyi-emlékműről szóló korabeli tudósítások szinte kivétel nélkül tévesen írták (pl. Árokay, Ároky, Árok). A téves névváltozatokat több esetben a későbbi szakirodalom is átvette.

¹⁵ *Dercsényi* 1967. 11. o.; *Tüskés* 2016. 160. o.

¹⁶ Az itáliai reneszánsz óta kedvelt tondo-forma (a szerző megjegyzése).

¹⁷ *Cennerné* 1997. 109–110. o., D 13. sz.; 141. o., D 91. sz.

¹⁸ *Tüskés* 2015. 70. o. (Zrínyi korabeli ábrázolásairól lásd *Veress* 2014. 76–78. o.)

¹⁹ A Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest épületében, ltsz. nélkül.

²⁰ *Weiss* 1939. 57–59. o.

²¹ *Déry* 1991. 131. o.

²² *Déry* 1991. 131. o.

²³ Göcseji Múzeum, Zalaegerszeg, ltsz.: K.54.35; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, ltsz.:7593; Debreceni Református Kollégium Múzeuma, Debrecen, gy. sz.: 1/2020.

²⁴ *Veress* 2014. 77. o.

latosság. Történelmi portré esetében azonban ez természetesnek mondható, hiszen valamilyen korábbi ábrázolásra nyilván hasonlítani kellett a Zrínyi-domborműnek. A kör alakú (tondo) alkotás felső része befelé mélyül, Zrínyi mellalakja pedig magas plasztikával emelkedik ki a háttérből.

A relief alatt két sorban a GRÓF ZRÍNYI MIKLÓS felirat, alatta kétoldalt a KÖLTŐ és HADVEZÉR felirat állt. Lejjebb a kilencágú grófi koronás Zrínyi-címer, amelynek alsó bronzszalagján a NE BÁNTSD A MAGYART! szöveg volt olvasható.²⁵

Az emlékmű hátsó oldalára Zrínyi *Peroratio* című költeménye utolsó versszakának első két sora volt felvéve:

HIREMET NEMCSAK KERESSEM PENNÁMMAL,
HANEM RETTENETES BAJVÍVÓ SZABLYÁMMAL.²⁶

Érdekesség, hogy 1904-ben több sajtótermék tudósítója tévesen adta meg a feliratok forrását: a kétsoros idézetet egyaránt a *Szigeti veszedelem (Zrínyiász)* eposzból származtatták.²⁷ A *Peroratio* (magyarul berekesztés, záróbeszéd) című költemény azonban nem a *Szigeti veszedelemnek*, hanem Zrínyinek az 1651-ben Bécsben kiadott *Adriai tengernek Syrenaiá* című verseskönyvének záró darabja.²⁸ (A teljesség kedvéért megjegyzendő, hogy az első sor pontosan: „De híremet nemcsak keresem pennámmal”)

A címerszalagon lévő NE BÁNTSD A MAGYART! szöveg forrásáról is tévesen adott hírt a *Vasárnapi Ujság*, mivel azt Zrínyi jelmondataként azonosította. A mondat azonban Zrínyi Miklós *Az török áfium ellen való orvosság* című, 1661-ben írt, nyomtatásban pedig először 1705-ben megjelent röpiratának későbbi címvariánsa: 1790-ben Marosvásárhelyen *Ne bánts a magyart* címmel adták ki az *Áfiumot*.²⁹ Zrínyi Miklós először a *Nemo me impune lacessit* (Senki nem támadhat meg büntetlenül), majd később a jobban elhíresült a *Sors bona, nihil aliud* (Jó szerencse, semmi más) jelmondatot használta.³⁰

Az emlékmű alapvetően a muraköziek közadakozásából készült. Az önzetlen felajánlások közé tartozott, hogy az építészeti tervekért Árkay nem kért tiszteletdíjat, Szász Gyula pedig csak a technikai költségeket számolta fel, művészi alkotói díjra ő sem tartott igényt. A parkosítást Bíró István helyi kertész ingyen végezte el. Gróf Festetich Jenő tértimentesen bocsátott rendelkezésre fuvarszközöket, továbbá többezer téglát az alapozáshoz. A felállítás nagyjából másfél évet vett igénybe, az emlékmű 1903 őszén már állt. A kedvezőtlen időjárásra hivatkozással azonban a hivatalos avatásra csak következő év nyarán került sor.³¹

Csáktornyan az emlékművet 1904. június 12-én avatták fel.³² Az ünnepséget reggel kilenc órakor tábori mise nyitotta meg, amelyet a Zrínyi-vár belső udvarán Kecskés Ferenc felső-muraközi esperes-plébános mondott nagy papi segédlettel. Az emlékműnél az avatóbeszédet a Magyar Tudományos Akadémia képviselőjében dr. Wlassics Gyula (1852–1937), a kerület országgyűlési képviselője, korábban nyolc évig vallás- és közok-

²⁵ A csáktornyai Zrínyi-ünnep. *Magyar Nemzet*, XXIII. (1904. június 14.) 7. o.; *Udvarhelyi* 2015. 39. o.

²⁶ A csáktornyai Zrínyi-ünnep, 7. o.; *Udvarhelyi* 2015. 39. o.

²⁷ A csáktornyai Zrínyi-ünnep, 7. o.; *Zrínyi* 1904. 422. o.

²⁸ *Bene* 2014. 48. o.; *Bene* 2016a. 238. o.; *Hausner* 2018. 26–27. o.; *Zrínyi* 2019. 272. o.

²⁹ *Tóth* 1957. 360. o.; *Szigethy* 1981. 3. o.

³⁰ *Veress* 2014. 77. o.

³¹ *Margitai* 1904. 3–4. o.

³² *Zrínyi* 1904. 421–422. o.; *Zrínyi* 1905. 301–304. o.; *Déry* 1991. 132. o.; *Tüskés* 2016. 160. o.

tatásügyi miniszter³³ mondta, majd Lisziák Lajos kotori plébános horvát nyelven szólt a megjelentekhez. Az avatőünnepségen a helyi lakosságon és a tanulóifjúságon kívül részt vett Zala és Vasard vármegye, Zalaegerszeg és Nagykanizsa városa, valamint a Muraköz 110 községe és a zágrábi magyarok küldöttsége. Zala megye küldöttségét Hertelendy Ferenc (1859–1919) főispán és Cserfán Andor alispán vezette. A magyar irodalmi életet a Kisfaludy Társaság részéről Berczik Árpád (1842–1919), a Petőfi Társaság részéről Herczeg Ferenc (1863–1954) írók, a Magyar Történelmi Társulatot ifj. Reiszig Ede (1873–1946) történész képviselték.³⁴ Az ünnepség végén Muraköz közönsége nevében Margitai József igazgató, mint a szobrot létrehozó végrehajtóbizottság elnöke, adta át az emlékoszlopot, amelyet Csáktornya nevében Nuzsy Mátyás városbíró vett át.³⁵ Az emlékműről és az avatásról a *Vasárnapi Ujság* fényképet is közölt.³⁶ Egy további avatási fotó a keszthelyi Balatoni Múzeumban található.³⁷ Ezekon jól érzékelhető, milyen hatalmas tömeg jelent meg a csáktornyai ünnepségen.

Szász Gyula, ha nem is tartozott a XIX. és XX. század fordulójának legkiemelkedőbb művészei közé, jónevű szobrász volt.³⁸ Bécsben a Képzőművészeti Akadémián végezte tanulmányait.³⁹ Neve ma már kevéssé ismert, de épületszobrászként olyan fontos épületeknél vették igénybe szaktudását, mint a terézvárosi, a krisztinavárosi és a tabáni plébániatemplom, az Operaház, az Országház és az Andrássy úti Fonciére-palota.⁴⁰ Jelentős köztéri alkotása a ráckevei Árpád-szobor (1897), az isaszegi csatában 1849-ben elesett honvédek gödöllői emlékszobra (1899).⁴¹ A Zrínyi-emlékmű avatása pályafutása hatyúdálát jelentette: a csáktornyai ünnepségen a művész meghűlt, megbetegedett és tíz nappal később elhunyt.⁴²

Szász Gyula csáktornyai alkotásnak építészeti megjelenésében két előképe is volt. Az első az Ybl Miklós (1814–1891) által Ercsi számára 1879-ben tervezett Eötvös József-obeliszka. A báró Eötvös család napjainkra szépen helyreállított temetőkapornája mögötti emlékoszlop Dunára néző oldalának felső részére Szász Gyula tölgy- és babérszörűvel övezett Eötvös József-profil portrét készített.⁴³ A másik előkép Szász Gyula 1897-ben állított ráckevei Árpád-szobra, amelynél a fejedelem egész alakos bronzszobra egy obeliszka tetején kapott helyet. Címere az oszlop közepét díszíti, míg az alépitményen Árpád fia születésének ünneplését ábrázoló dombormű-fríz látható.

A csáktornyai mű az előző kettőnél lényegesen kiérleltebb alkotás, díszítőelemei harmonikus egységet képeznek. Az oszlopon nincs díszítés, az obeliszka tetején lévő turul-szobor esztétikusan és arányosan zárja a kompozíciót, méretével nem vonja el a figyelmet a talapzatot díszítő domborműről. Szász Gyulának Csáktornyan sikerült megtalálni a plasztikai és az építészeti harmóniát. Ebben nem kis része lehetett az emlékmű építészeti

³³ *Bölcöny* 1987. 388. o.

³⁴ A csáktornyai Zrínyi-ünnep, 7. o.

³⁵ *Z. K.* 1904. 795. o.; *Zrínyi* 1904. 422. o.

³⁶ *Zrínyi* 1904. 421. o.

³⁷ Balatoni Múzeum, Keszthely, ltsz.: 3639.

³⁸ *D. I.* 1904. 261. o.

³⁹ *Éber* 1935. 491. o.

⁴⁰ Elhunyt magyar szobrász. *Pesti Hírlap*, XXVI. (1904. június 25.) 5. o.; *Medvey* 1939. 135. o.

⁴¹ *Déry* 1991. 131–134. o.

⁴² *Tüskés* 2015. 70. o.

⁴³ *Déry* 1991. 131. o.

részét tervező Árkay Aladárnak, aki már a XX. század elején neves építőművésznek számított. Életművét ekkor már olyan – máig nevezetes – épület képviselte, mint az apósával, Kallina Mórral (1844–1913) közösen tervezett Budai Vigadó. Árkay legfontosabb alkotásai a Bírák és Ügyészek telepe Budán, a győr-gyárvárosi katolikus templom, a fásori református templom és a kőbányai lengyel templom. A városmajori katolikus plébánia-templomot már fia, Árkay Bertalan (1901–1871) fejezte be.⁴⁴

A Zrínyi-emlék kőfaragói munkáját Tersztenyák József csáktornyai kőfaragó végezte.⁴⁵ A bronzöntvények Hirmann Ferenc (1855–1939) budapesti műhelyében kerültek kivitelezésre.⁴⁶ A csáktornyai Zrínyi-emlékmű – ha nem is számított a századforduló legkiemelkedőbb köztéri műveinek sorába – művészi színvonalát tekintve komoly szinten számon tartott alkotás volt.⁴⁷

A trianoni békediktátum a Magyar Királyságból kivált Horvátország területéhez csatolta az – egyébként valóban túlnyomórészt horvátok lakta – Muraközt. Egy, a határon túlra került magyar emlékek sorsával foglalkozó kiadvány szerint, az 1918-ban bekövetkezett impérium-váltást követően az emlékműről levették a turult.⁴⁸ Ezt az információt azonban mindenképpen fenntartással kell kezelni, mert egy 1941 áprilisában, már magyar postaforgalomban írt, de még horvát nyelvű képeslapon is eredeti helyén látható a turul az emlékművön.⁴⁹

A feliratok sorsa azonban már izgalmasabban alakult. Magyar nyelvű feliratokat az újonnan alakult jugoszláv állam sem tűrt meg az emlékműveken: ezeket levették az emlékműről. A bronzból öntött címer alsó szalagjáról is eltávolították a feliratot.⁵⁰

A második világháború alatt, a Jugoszlávia elleni hadműveletek során, 1941. április 16-án a magyar királyi Honvédség bevonult a Muraközbe is. A horvát kormánnyal hosszú diplomáciai huzavona vette kezdetét a Muraköz hovatartozásáról.⁵¹ 1941. július 9-én magyar katonai közigazgatást vezettek be,⁵² amit azonban már 1941. augusztus 29-én felváltott a polgári közigazgatás.⁵³ Mivel a horvát kormánnyal nem sikerült semmilyen kompromisszumban megállapodni,⁵⁴ végül hivatalosan magyar fennhatóság és közigazgatás alatt maradt a Muraköz – egészen 1945 áprilisáig.

1941 októberének végétől a Vitézi Rend Zrínyi Csoportja gondoskodott a csáktornyai Zrínyi emlékek megőrzéséről és méltó megjelenésük biztosításáról.⁵⁵ Egy 1943. decemberi magyar filmhíradó rögzítette, hogy a Vitézi Rend Zrínyi Csoportja csáktornyai emlékünnepején az emlékműre koszorúkat helyeznek el. A filmfelvételen jól látható, hogy a Zrínyi-dombormű és az alatta lévő, ugyancsak bronzból öntött címer között fekvő téglalap alakú, festett fémlemez látható, rajta NE BÁNTSD / A / MAGYART! felirat-

⁴⁴ Kubinszky 1978. 25. o.; Dercsényi 1967. 10., 12., 18–19. o.

⁴⁵ Z. K. 1904. 794–795. o.; Zágorec-Csuka 2003. 24. o.

⁴⁶ Zrínyi 1904. 422. o.; Zágorec-Csuka 2003. 24. o.

⁴⁷ Lyka 1983. 46., 98. o.

⁴⁸ Balázs 1996. 44. o.

⁴⁹ <http://bedo.hu/kepek/adat/papir/232/0434.JPG> (A letöltés időpontja: 2020. február 7.)

⁵⁰ Udvarhelyi 2015. 39. o.

⁵¹ Juhász 1982. 1118–1244. o.

⁵² Göncz 2005. 421. o.

⁵³ Zalamegyei Ujság, XXIV. (1941. augusztus 29.) 1–2. o.

⁵⁴ A. Sajti 1985. 3–6. o.

⁵⁵ A Zrínyi-kultusz megteremtése Csáktornyan. *Pesti Hírlap*, LXIII. (1941. október 31.) 6. o.

tal.⁵⁶ A magyar szövegű tábla egyben letakarta a talapzat – nyilván horvát nyelvű – homlokzati feliratát. Ez arra utal, hogy – talán a többségi horvátok érzékenysége miatt – feltételezhetően Csáktornyan a magyar fennhatóság alatt sem történt átalakítás az emlékműre felvésett szövegen. Mivel kevésbé valószínű, hogy 1944–45-ben foglalkoztak volna az emlékmű szövegezésével, az talán még az 1918 utáni állapotában került (az egész Muraközszel együtt) 1945 áprilisában ismét a jugoszlávok birtokába.

A csáktornyai Zrínyi-emlék – ellentétben számos, Trianon után határon túlra került magyar vonatkozású emlékművel – 1904 óta ma is eredeti helyén áll. Alépitményi részét általában borostyán borítja. A város főterén álló Zrínyi-emlékoszlopon a dombormű alatt ma csupán néhány szavas horvát felirat található:

NIKOLA ZRINSKI
HRVATSKI BAN I PIESNIK.

Maga a szöveg (magyar fordításban: Zrínyi Miklós horvát bán és író) korrektnek mondható. Nem Zrínyi nemzetiségére, hanem horvát bán tisztségére utal. Az emlékmű hátoldalára nem véstek új szöveget, és a bronzból öntött Zrínyi-címer alsó szalagjára sem került felirat.

Mind a magyar, mind a horvát történelemfelfogásban található kisajátító jellegű elemek,⁵⁷ ugyanakkor létezik párbeszéd a két nemzet történései között. A horvátok láthatóan magukénak érzik a csáktornyai Zrínyi-emlékművet. Gyakran tartanak itt ünnepeket Zrínyi tiszteletére, újabban a XVII. századi horvát egyenruhát viselő hagyományörző Zrinska Garda (Zrínyi Gárda) tagjainak részvételével. Nagyobb szabású események alkalmával sokszor Magyarországról meghívott vendégek is részt vesznek azokon.

Csak remélni lehet, hogy Szász Gyula alkotása a horvát és a magyar nép közötti jó kapcsolat, egyben a két nemzet közös történelmi múltjának megbecsült szimbóluma lehet a jövőben is.

BIBLIOGRÁFIA

- A. Sajti 1985. A. Sajti Enikő: A magyar–horvát határtárgyalások és lakosságcseré kudarca (1941–1944). *Acta Historica*, LXXXI. (1985) 3–18. o.
- Balázs 1996. Elpusztított emlékműveink. Szerk. Balázs Károly. Budapest, 1996.
- Bene – Hausner 2007. *Bene Sándor – Hausner Gábor*: Előszó. In: A Zrínyiek a magyar és a horvát történelemben. Szerk. *Bene Sándor – Hausner Gábor*. Budapest, 2007.
- Bene 2014. *Bene Sándor*: Adriai tengernek Syreneaia Groff Zrini Miklos – a kötetkompozíció. *Irodalmi Magazin*, II. (2014) 4. sz. 47–50. o.
- Bene 2016a. *Bene Sándor*: Zrínyi Miklós élete. In: Zrínyi-album. Szerk. *Hausner Gábor*. Budapest, 2016. 28–56. o.
- Bene 2016b. *Bene Sándor*: A költő Zrínyi Miklós. In: Zrínyi-album. Szerk. *Hausner Gábor*. Budapest, 2016. 174–249. o.

⁵⁶ Zrínyiek ünneplése Csáktornyan. MFI Magyar Világhíradó, 1032. sz. 1943. december, 6. sz. tudósítás. <https://filmhíradokonline.hu/index.php#home> (A letöltés időpontja: 2020. március 1.)

⁵⁷ Zrínyi Miklós magyar és horvát megítéléséről lásd *Bene – Hausner 2007.* 7–13. o.

- Bölony 1987. *Bölony József: Magyarország kormányai 1848–1987.* Budapest, 1987.
- Cennerné 1997. *Cennerné Wilhelmb Gizella: A Zrínyi család ikonográfiája.* Budapest, 1997.
- Dercsényi 1967. *Dercsényi Balázs: Árkay Aladár.* Budapest, 1967.
- Déry 1991. *Déry Attila: Budapest eklektikus épületszobrászata.* Budapest, 1991.
- D. I. 1904. *D. I.: In memoriam Szász Gyula. Művészet, III. (1904) 4. sz. 261–262. o.*
- Éber 1935. *Művészeti Lexikon. Szerk. Éber László. II. k. Budapest, 1935.*
- Göncz 2005. *Göncz László: A területi integritás szellemében. Vasi Szemle, LIX. (2005) 4. sz. 415–423. o.*
- Hausner 2018. *Hausner Gábor: Zrínyi Miklós. (Sorsfordítók sorozat.) Budapest, 2018.*
- Juhász 1982. *Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936–1945. V. k. Magyarország külpolitikája a nyugati hadjárattól a Szovjetunió megtámadásáig 1940–1941. Szerk. Juhász Gyula. Budapest, 1982.*
- Klaniczay 1964. *Klaniczay Tibor: Zrínyi Miklós. Budapest, 1964.*
- Kubinszky 1978. *Modern építészeti lexikon. Főszerk. Kubinszky Mihály. Budapest, 1978.*
- Lyka 1983. *Lyka Károly: Szobrászatunk a századfordulón. Budapest, 1983.*
- Margitai 1901. *Margitai József: Emléktáblát Zrínyinek! Muraköz, XVIII. (1901. február 17.) 1. o.*
- Margitai 1904. *Margitai József: A Zrínyi emlék története. Muraköz, XXI. (1904. június 12.) 3–4. o.*
- Martí 2014. *Martí Tibor: A téli hadjárat kimagasló elismerése: az Aranygyapjas Rend. Irodalmi Magazin, II. (2014) 4. sz. 17–18. o.*
- Medvey 1939. *Medvey Lajos: Vezető Budapest szobrai megtekintéséhez. Budapest, 1939.*
- Perjés 1957. *Perjés Géza: Zrínyi Miklós hadtudományi író. In: Zrínyi Miklós hadtudományi művei. Budapest, 1957. 43–94. o.*
- Schwarz 1893. *Schwarz Mór: Emlékszobrot Zrínyinek! Muraköz, X. (1893. szeptember 3.) 1. o.*
- Szerb 1992. *Szerb Antal: Magyar irodalomtörténet. Budapest, 1992.*
- Szigethy 1981. *Szigethy Gábor: Előszó. In: Zrínyi Miklós: Az török áfium ellen való orvosság. Budapest, 1981. 3–8. o.*
- Szinnyei 1902. *Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái, VIII. k. Budapest, 1902.*
- Tóth 1957. *Tóth Gyula: Bevezető. In: Zrínyi Miklós hadtudományi munkái. Budapest, 1957. 358–370. o.*
- Tüskés 2007. *Tüskés Gábor: A szigetvári és a költő Zrínyi Miklós képi ábrázolásai. In: A Zrínyiek a magyar és a horvát históriában. Szerk. Bene Sándor – Hausner Gábor. Budapest, 2007. 219–268. o.*

- Tüskés* 2015. *Tüskés Anna*: Költő és hadvezér bronzban és kőben. *Élet és Tudomány*, LXX. (2015) 3. sz. 70–73. o.
- Tüskés* 2016. *Tüskés Anna*: Zrínyi Miklós alakja a 20. századi magyarországi festészetben és szobrászatban. In: *Határok fölött*. Szerk. *Bene Sándor – Fodor Pál – Hausner Gábor – Padányi József*: Budapest, 2016. 153–170. o.
- Udvarhelyi* 2015. *Udvarhelyi Nándor*: A Zrínyi-család muraközi emlékhelyei. *Honismeret*, XLIII. (2015) 5. sz. 38–41. o.
- Ujváry* 1885. *Ujvári Mihály*: „Adakozzunk a Zrínyi szoborra!” *Muraköz*, II. (1885. november 22.) 1. o.
- Veress* 2014. *Veress Ferenc*: Portré és identitás. Megjegyzések a költő Zrínyi Miklós portré-ábrázolásaihoz. *Irodalmi Magazin*, II. (2014) 4. sz. 76–78. o.
- Weisz* 1939. *Weisz Anna*: Izsó Miklós élete és művészete 1831–1875. Budapest, 1939.
- Zágorec-Csuka* 2003. *Zágorec-Csuka Judit*: A Zrínyiek nyomában. Pilisvörösvár, 2003.
- Z. K.* 1904. *Z[rínyi] K[ároly]*: Zrínyi-ünnepély Csáktornyan. *Tolnai Világlapja*, IV. (1904) 794–795. o.
- Zrínyi* 1904. *Zrínyi Károly*: Zrínyi-ünnepély Csáktornyan. *Vasárnapi Ujság*, LI. (1904. november 16.) 421–422. o.
- Zrínyi* 1905. *Zrínyi Károly*: Csáktornya monográfiája. A vár és a város története s az 1901-iki évi népszámlálás. Csáktornya, 1905. 301–304. o.
- Zrínyi* 2019. *Zrínyi Miklós költői művei*. Budapest, 2019.

*A Zrínyi-emlékmű avatása Csáktornyan
(korabeli fénykép)*

*A Zrínyi-emlékmű a felavatás után
(korabeli fénykép)*

László Prohászka

THE MONUMENT OF THE POET AND MILITARY LEADER MIKLÓS ZRÍNYI
IN CSÁKTORNYA (ČAKOVEC)

(Abstract)

The memory of Miklós Zrínyi had not faded away for centuries in Hungary. In his homeland, Muraköz, the lack of a public statue of him was mentioned in newspapers already in 1885 and 1893. However, the initiation had no results those times, since in 1901 only a memorial plate was planned upon the wall of the Castle of Čakovec. However, so much financial support was granted that finally the establishment of a monument was foregrounded. The research article examines the history of the building process of the monument from 1902 until the unveiling on 12th June 1904. The sculptor Gyula Szász was assigned to sculp the monument, while Aladár Árkay drew the architectural plans. The monument itself is the 8-meter-high column made of stone, with a Turul bird with extended wings cast of bronze on the top. The end of the article introduces the unveiling ceremony of the monument, summing up the fortunate history of the Zrínyi-monument of Čakovec, as it has been standing at its original place since 1904.

László Prohászka

DAS DENKMAL DES DICHTERS UND FELDHERRN MIKLÓS ZRÍNYI
IN CSÁKTORNYA (ČAKOVEC)

(Resümee)

Das Andenken von Miklós (Nikolaus) Zrínyi ist auch im Laufe der Jahrhunderte in Ungarn nicht verblasst. In der Region, in der er geboren wurde, im Mur-Drauzwischenstromland, wurde in der Presse bereits im Jahr 1885 und dann auch im Jahr 1893 über das Fehlen eines öffentlichen Zrínyi-Denkmal in Csáktornya aufgeworfen. Der Aufruf dürfte damals jedoch keine große Wirkung gehabt haben, weil im Jahr 1901 anstelle eines Denkmals zumindest eine Gedenktafel aus Spenden an der Mauer der Burg von Csáktornya angebracht werden sollte. Die finanziellen Unterstützungen erhöhten sich jedoch in Verbindung damit derart, dass anstelle einer Gedenktafel die Aufstellung eines Denkmals in den Vordergrund rückte. Die Mitteilung behandelt die Geschichte der Aufstellung der Statue zwischen 1902 und der Enthüllung am 12. Juni 1904. Den Auftrag zur Erstellung des Zrínyi-Denkmal erhielt der Bildhauer Gyula Szász, die Bauentwürfe stammen von Aladár Árkay. Das Denkmal ist eine acht Meter hohe, aus Stein aus Haraszti gemeißelte Säule, auf der ein bronzener Turulvogel mit ausgestreckten Flügeln sitzt. Die Mitteilung stellt im weiteren Verlauf die Einweihungsfeier vor und fasst danach die glückliche Geschichte des Zrínyi-Denkmal in Csáktornya zusammen, da es seit 1904 bis heute an seinem ursprünglichen Platz steht.

László Prohászka

LE MEMORIAL DU POETE ET CHEF MILITAIRE MIKLOS ZRINYI
A CSÁKTORNYA (ČAKOVEC)

(Résumé)

La mémoire de Miklós Zrínyi ne s'est pas estompée en Hongrie au cours des siècles. La presse de sa terre natale, la région de Muraköz, a évoqué, en 1885 et puis en 1893, qu'il n'avait toujours pas de statue sur une place publique de Csáktornya. Toutefois, cet appel est resté sans écho, car seule la pose d'une plaque commémorative fut envisagée en 1901 sur le mur du fort de Csáktornya. Les autorités ont alors fait appel à la générosité publique, mais les fonds recueillis étaient si importants qu'ils ont permis d'ériger un mémorial. Cette communication traite l'histoire de l'érection de la statue à partir de 1902 jusqu'à l'inauguration du 12 juin 1904. Le sculpteur Gyula Szász fut chargé de la création du mémorial, la conception architecturale était l'œuvre d'Aladár Árkay. Fait en pierre de Haraszt, le mémorial est une colonne de huit mètres avec un oiseau Touroul aux ailes déployées en bronze au-dessus. L'écrit présente ensuite la cérémonie d'inauguration avant de résumer l'histoire heureuse du mémorial de Zrínyi qui se trouve toujours sur son emplacement initial.

Ласло Прохаска

ПАМЯТНИК ПОЭТУ И ПОЛКОВОДЦУ МИКЛОШУ ЗРИНИ В ЧАКТОРНЯ (ЧАКОВЕЦ)

(Резюме)

Память о Миклоше Зрини не померкла в Венгрии на протяжении веков. Уже в 1885-ом году, а затем в 1893-ем году, отсутствие публичной статуи Зрини в Чаковец было выдвинуто в прессе на его родине, в Меджимурске. Однако это возвание не могло получить хорошего отклика, так как в 1901-ом году вместо памятника планировалось поместить на стену крепости в Чаковец мемориальную доску за счет государственного пожертвования. Однако в то время материальная поддержка возросла в такой степени, что вместо мемориальной доски на первый план вышло возведение памятника. Данная публикация посвящена истории возведения памятника начиная с 1902-ого года до самого его открытия 12-ого июня 1904-ого года. Изготовление памятника Зрини было поручено скульптору Дьюле Сасс, а архитектурные планы были составлены Аладаром Аркаим. Памятник представляет собой восьмиметровую колонну, высеченную из харастского камня, с отлитого из бронзы сокола (турул) наверху, с распростёртыми крыльями. Далее в работе представлена церемония открытия, а затем обобщается удачная история возведения памятника Зрини в Чаковец до наших дней, поскольку он находится на своем первоначальном месте с 1904-ого года.